

Tentoonstellingsteksten

Josephine Baker: een leven vol verzet

Inhoud

Josephine Baker: een leven vol verzet	3
Jeugdjaren in Amerika.....	4
Filmtekst	4
Jeugd in Saint Louis	5
Dixie Steppers en naar New York	6
The Harlem Renaissance en <i>blackface</i>	7
Naar Parijs - Wereldster	8
Gevierd en verguisd	9
Excentriek	14
Josephine in Nederland.....	14
Optreden voor geallieerde militairen.....	15
Afscheidstournee 1956	16
WOII en verzet	17
Spionage	19
Tour voor geallieerde militairen.....	19
Regenbooggezin.....	20
Failliet	23
Activist	23
Geweigerd bij Stork Club, New York.....	24
March on Washington.....	26
Inspiratie	27

Josephine Baker: een leven vol verzet

Vijftig jaar geleden, in 1975, overleed Josephine Baker: één van de beroemdste artiesten van de twintigste eeuw. Ze was danseres, zangeres en een van de eerste zwarte filmsterren. Ze ontvluchtte de racistische Verenigde Staten en werd in Parijs wereldberoemd. Josephine speelde in haar optredens met Afrikaanse stereotypen en sprak zich fel uit tegen racisme. Ze was decadent en adopteerde twaalf kinderen. Ze was een opvallende beroemdheid en smokkelde tijdens de Tweede Wereldoorlog stiekem informatie voor het Franse verzet. Ze was een diva en een activist. De rode draad in haar leven is dat ze zich uitsprak tegen onrecht en ongelijkheid: “Voor mij is er slechts één ras, het menselijke ras.” Josephine Baker had een visie; ze geloofde in een wereld zonder onderscheid van mensen vanwege kleur, geloof of afkomst.

Enkele beelden en citaten uit de tentoonstelling kunnen als choquerend en kwetsend worden ervaren. Daarnaast bevat de tentoonstelling historisch beeldmateriaal waarin naaktheid voorkomt.

vitrine

Josephine Baker droeg deze outfit tijdens een optreden in 1974, een jaar voor haar dood.

Jeugdijaren in Amerika

citaat

“Waarom ik danseres geworden ben? Omdat ik geboren ben in een koude stad, omdat ik mijn hele jeugd kou geleden heb, omdat ik er altijd naar verlangd heb op 't toneel te dansen.”

Filmtekst

Josephine Baker wordt geboren als Freda Josephine McDonald in een sloppenwijk van Saint Louis, Missouri, op 3 juni 1906. De zwarte bevolking wordt er onderdrukt. Ze groeit op in armoede en moet vanaf haar achtste als hulpje in de huishouding werken voor witte mensen.

In juli 1917 zijn er rassenrellen in Saint Louis. Een witte menigte bestormt zwarte wijken, en de politie grijpt niet in. Tussen 100 en 200 zwarte Amerikanen worden vermoord; zeker 6000 mensen raken dakloos doordat hele wijken worden platgebrand. Josephine is dan 11 jaar. Deze gebeurtenis tekent haar voor de rest van haar leven.

Josephine droomt er van jongs af aan van om danseres te worden. In de kelder van haar moeders huis richt ze een theater in, waar ze shows opvoert voor kinderen uit de buurt.

Op haar dertiende loopt ze weg van huis en krijgt ze een baantje als kleedster bij de muziekgroep Dixie Steppers, met blues-zangers Clara Smith. Ze verlaat Saint Louis om met de groep rond te touren.

Op haar vijftiende vertrekt ze naar New York, hét centrum van Afro-Amerikaanse cultuur. Ze wordt meerdere keren afgewezen voor rollen, de ene keer is ze te klein, dan weer te dun, te licht of te donker. Tot ze een plek krijgt in de musical *Shuffle Along* op Broadway. Dit is Josephines grote doorbraak.

citaat

“Voor mij was Saint Louis jarenlang een stad van angst, vernedering, ellende en terreur.”

Jeugd in Saint Louis

Josephine is een buitenechtelijk kind van een onbekende vader. Ze is de oudste van vier kinderen. Haar moeder is wasvrouw en haar stiefvader is werkloos. Ze wonen in een vervallen huis en eten vinden ze tussen het vuilnis van rijke witte mensen.

In Saint Louis zijn wetten voor rassenscheiding op basis van huidskleur. Zwarte bewoners gaan gebukt onder racisme, geweld en vernedering. In 1917 zijn er rassenrellen: de *East St. Louis massacre*. Het maakt diepe indruk: *“Mijn gelukkigste jeugdherinnering? Ik weet het echt niet, maar ik kan je wel vertellen wat de ergste was. Het heeft me getekend.”*

Josephine gaat nauwelijks naar school. Ze werkt als hulp bij een witte familie. Ze is eigengereid en dat geeft spanningen thuis. Haar moeder slaat haar soms hard.

Om aan de ellende te ontsnappen, trouwt Josephine op haar dertiende met de veel oudere staalwerker Willy Wells. Ze scheiden als uitkomt dat Josephine heeft gelogen zwanger te zijn. Kort daarna gaat ze werken als kleedster bij de muziekgroep Dixie Steppers.

Foto's

East St. Louis tijdens en na de rassenrellen, 1917.

citaat

“Het gefluit, het geschreeuw, de bravo's, het gelach, de honderden starende ogen... het was enorm opwindend.”

Dixie Steppers en naar New York

Bij de Dixie Steppers leert Josephine muziek schrijven en blues zingen van zangeres Clara Smith. Optreden doet ze nauwelijks; ze werkt als kleedster en decorbouwer. Als een achtergronddanseres ziek is, mag Josephine invallen. *“Het gefluit, het geschreeuw, de bravo's, het gelach, de honderden starende ogen... het was enorm opwindend,”* vertelt ze later. Ze valt op door haar humor. *“Razendsnel leerde ik dat de menigte in lachen uitbarstte als ik met mijn ogen rolde en gezichten trok.”*

Josephine trouwt met Billy Baker. Al snel gaan ze uit elkaar, maar ze houdt zijn achternaam.

In 1922 gaat Josephine naar New York, waar ze een kamer huurt in de zwarte wijk Harlem. Ze doet auditie voor een

show op Broadway, *Shuffle Along*. Maar de schrijvers vinden haar “te jong, te klein, te dun en te donker.” Josephine wordt kleeidster bij de musical en grijpt haar kans als een achtergronddanseres zwanger wordt. Haar optreden is een doorslaand succes en ze krijgt een vaste plek in de show.

Audiotour: Shuffle Along

Foto

Josephine in *Shuffle Along*, zesde van rechts.

The Harlem Renaissance en *blackface*

In de jaren 1920 en 1930 bloeit in New York de Afro-Amerikaanse cultuur met blues, jazz en de charleston-dans. Zwarte artiesten treden op voor een zwart publiek in Harlem. In shows voor witte Amerikanen worden mensen van kleur gespeeld door zwart geschminkte witte artiesten, wat bekendstaat als *blackfacing*. De personages verbeelden racistische stereotypen.

De zwarte componist Eubie Blake en zwarte schrijver Noble Sissle maken voor het eerst een musical met een zwarte cast voor een wit publiek: *Shuffle Along*. Josephine Baker krijgt een rol. De musical is een groot succes. De show speelt met zwarte stereotypen en *blackfacing*. Josephine ontdekt “dat er ook tussen zwarten werd gediscrimineerd”, want de danseressen mogen niet te donker zijn. In andere shows is een te lichte huid weer niet goed. “Ik wilde me omdraaien en wegrekken. Was er dan geen plek op de wereld waar kleur er niet toe deed?”

Foto

Josephine Baker in de musical *Chocolate Dandies* met een *blackface*. Zwarte artiesten kunnen zo een plek veroveren in de entertainmentsector.

Vraag: Wat vind jij?

De Amerikaanse Caseen Gaines schreef in een boek over *Shuffle Along* en *Chocolate Dandies*: “Om als zwarte acteur op te treden met een *blackface* was een vorm van verzet. Het was een manier om een fatsoenlijk loon te krijgen, om op te kunnen treden en te concurreren met witte acteurs.”

Zie jij dit als verzet?

Naar Parijs - Wereldster

citaat

“Amerika was een land alleen voor blanken, niet voor zwarten, dus ik vertrok. Parijs accepteerde mij vanaf de eerste avond. De stad aanbad me, maakte me gelukkig...”

Filmtekst

In 1925 vraagt een impresario Josephine voor een show in Parijs. Ze twijfelt geen moment en vertrekt uit Amerika. Parijs bruist en voelt als een bevrijding.

Ze is een van de danseressen in *La Revue Nègre* in het Théâtre des Champs-Élysées. Deze musical speelt in op het exotisme: de bewondering en fascinatie voor het primitieve, stereotype beeld van de Afrikaanse cultuur.

Josephine is het hoogtepunt van de show: halfnaakt danst ze de charleston met wilde, sensuele én clowneske bewegingen. Een jaar later draagt ze bij die dans in het theater *Folies Bergère* een 'bananenrokje' dat iconisch zal worden. Het maakt Josephine – 20 jaar oud – in één klap even beroemd als berucht.

Ze inspireert kunstenaars. En daar blijft het niet bij. Josephine heeft ook succes als zangeres en wordt één van de eerste zwarte filmsterren. Ze treedt op in heel Europa, krijgt een eigen lijn van beautyproducten en verkoopt duizenden 'Josephine-poppen'.

In het lied *J'ai deux amours* (ik heb twee liefdes), bezingt ze haar liefde voor haar vaderland, maar vooral voor Parijs, de stad die haar heeft omarmd. Het zou haar lijflied worden.

Gevierd en verguisd

Josephine wordt gevierd, maar ook verguisd. Ook in Europa is er racisme, en het fascisme komt op vanaf de jaren 1920. In het fascistische Italië van Mussolini is Josephine niet meer welkom. In Wenen wordt schande over haar gesproken, en in 1929 wordt haar optreden in München verboden omdat dit in strijd is met 'de goede zeden'. Het satirische Duitse blad

Simplicissimus plaatst een spotprent waarop Josephine, in een bananenrokje, door een priester en soldaat de stad uit wordt geschopt. In Hongarije gooien studenten stinkbommen naar Josephine. Volgens een journalist van het *Limburgs Dagblad* is dit terecht, omdat deze “inboorlinge gewoonweg zedeloos” doet.

bladmuziek *J'ai deux amour*

In 1930 zingt Josephine voor het eerst *J'ai deux amours* over haar liefde voor Frankrijk én haar geboorteland Amerika. Tien jaar na haar vertrek naar Frankrijk – op het hoogtepunt van haar Europese roem – gaat Josephine terug naar Amerika. De ontvangst is niet hartelijk. Haar optredens krijgen matig applaus en hotels weigeren haar toegang vanwege haar huidskleur. Gedesillusioneerd gaat ze terug naar Parijs.

Audiotour: *J'ai deux amours*

Vitrine

Tijdens repetities van *La Revue Nègre* tekent illustrator Paul Colin de artiesten. Hij is onder de indruk van Josephine Baker en overtuigt de regisseur dat Josephine een grotere rol moet krijgen. *“Paul gaf me zelfvertrouwen. Voor het eerst in mijn leven voelde ik me mooi.”*

De beroemde Nederlandse kunstschilder Piet Mondriaan woont in Parijs. Hij is dol op jazz en de charleston. Deze plaat met muziek van Josephine Baker was van hem. Er hangt een foto van haar in zijn atelier. Over de charleston zegt hij: *“...bij Josephine Baker is het ingeboren, een schitterend-beheerste stijl.”*

In 1931 is in Parijs een grote internationale tentoonstelling over de (voormalige) Franse koloniën. Hoewel Josephine Baker niet uit de Franse koloniën komt, wordt er voor deze tentoonstelling een pop van haar gemaakt in een rieten rokje. Josephine is hét symbool voor alles wat 'exotisch' en van kleur is.

Josephines manager en geliefde, Giuseppe Pepito Abatino, bedenkt een serie producten met haar naam: van parfum en bruinende olie tot 'bakerfix' om je haar strak te stijlen. De Bakerfix-producten zijn een internationaal succes.

Elegant, van brons en zilver, duidelijk herkenbaar met haar beroemde kapsel. Josephine inspireert vele kunstenaars. De Oostenrijkse art deco-beeldhouwer Karel Hagenauer maakt dit beeldje rond 1930 op het hoogtepunt van haar roem in Parijs.

Foto

Josephine Baker in haar beroemde bananenrokje (1927).

Excentriek

Josephine Baker leidt een extravagant leven in het Parijs van de jaren 1920 en 1930. Ze gaat veel uit met kunstenaars en schrijvers en is regelmatig een inspiratie voor kunstwerken. Ze wordt de 'Black Venus' genoemd. In de wijk Montmartre opent ze haar eigen nachtclub: Chez Josephine.

Ze omringt zich met dieren en koopt een chimpansee, een varken, een slang, een geit en meerdere katten en honden. Met haar luipaard Chiquita wandelt ze door Parijs.

Josephine heeft relaties met zowel mannen als vrouwen, hoewel ze over haar relaties met vrouwen niet open is. Ze zou relaties hebben gehad met de Mexicaanse kunstenares Frida Kahlo en de schrijfster Colette, die Josephine de "*mooiste panter*" noemt. In 1937 trouwt Josephine voor de derde keer, met Jean Lion, waardoor ze de Franse nationaliteit krijgt. Dit huwelijk duurt twee jaar.

Vraag: Wat vind jij?

Josephine Baker droeg zowel glitterjurken als herenkostuums. Ze had waarschijnlijk relaties met mannen en met vrouwen. Veel mensen uit de queer community zien haar daarom als inspiratiebron, hoewel ze niet open was over haar relaties met vrouwen. Begrijp jij dat?

Josephine in Nederland

citaat

"Het Hollandse volk is niet koud zoals men beweert, het is een hartelijk volk."

Filmtekst

In 1928 komt Josephine Baker voor het eerst naar Nederland. Ze bezoekt Den Haag, Scheveningen, Rotterdam en Amsterdam. Overal wordt ze enthousiast verwelkomd. Zoals hier in Den Haag. In Amsterdam wachten duizenden fans haar op. Iedereen wil een glimp van Josephine opvangen. “Amsterdam Josefient”, kopt een krant. Maar er zijn ook afkeurende en racistische reacties. Zwarte muziek en dans worden gezien als onzedelijk en verderfelijk. “Het zwarte gevaar”, schrijft een krant. Autoriteiten dringen erop aan dat de optredens ‘zedig’ moeten zijn. In Volendam danst Josephine in klederdracht, met opgetrokken rok, op klompen de charleston. Een journalist schrijft: “...van alle kanten schoten moeders toe en trokken stilletjes hun kinderen weg, om ze voor die zwarte verleidster in veiligheid te brengen”. Tegelijkertijd is Josephine ongekend populair. Ze raakt bevriend met illustrator Piet Worm. Later zal ze met hem een kinderboek maken. Ze blijft Nederland haar hele carrière vaak bezoeken.

Optreden voor geallieerde militairen

Als het eind van de Tweede Wereldoorlog in zicht is, reist Josephine achter de geallieerde troepen aan en treedt voor hen op. Zo staat ze najaar 1944 in het café van de familie Van Lin in het pas bevrijde Overasselt, een dorp bij Nijmegen.

“Oma van Lin vond het maar niets, zo’n wild en sexy optreden, maar mijn moeder – toen tien jaar oud – was zwaar onder de indruk. Niet alleen omdat er een wereldster in huis was, maar ook omdat ze nog nooit een zwart persoon had gezien”, vertelt Jan van Lin. “Ze kreeg een chocoladereep van Josephine Baker, het was de eerste chocolade die ze ooit at. De militairen waren razend enthousiast tijdens het optreden.

Na afloop pakte Josephine een bezem en hielp ze met vegen, totdat de vloer weer schoon was.”

Vitrine

Foto: Familie Van Lin

Zaalagenda van het café van de familie Van Lin, met daarin de tekst: *“4 en 5 Dec 44, Josephine Baker.”*

Afscheidstournee 1956

In 1956 maakt Josephine Baker een internationale afscheidstournee. Ze wil zich gaan wijden aan haar gezin.

Ze staat zeven dagen in Carré in Amsterdam. Kranten loven haar optreden, carrière en persoon. *“Afscheid van een tijdperk”*, kopt de *Telegraaf*. Achter de schermen heeft ze sterallures, beschrijft *Het Parool*: ze gaat stampvoetend naar de directeur omdat naast haar affiches aankondigingen van een andere artiest hangen.

De Nederlandse kunstenaar Cees Bantzinger ontwerpt één van de affiches voor Bakers optredens en tekent haar meermaals. Hij en zijn vrouw Jetty Paerl trekken met haar op. *“Josephine gedroeg zich als een diva”*, vertelt hun dochter later. *“Ze weigerde bijvoorbeeld Engels met ze te spreken.”*

De tournee blijkt geen echt afscheid. Ze zal in de jaren erna nog vaak optreden.

Vitrine

Vreemdelingenkaart van Josephine Baker voor haar bezoek aan Amsterdam, 1956.

Programmaboekje ontworpen door Cees Bantzinger en krantenknipsels over afscheidstour in 1956.

Tekening

Tekening van Josephine Baker door Cees Bantzinger gemaakt tijdens haar tournee in 1956.

WOII en verzet

citaat

“Frankrijk heeft me gemaakt tot wie ik ben. Ik ben bereid om mijn leven te geven voor Frankrijk.”

Filmtekst

Wanneer nazi-Duitsland in september 1939 Polen binnenvalt, verklaart Frankrijk de oorlog aan Duitsland.

Josephine treedt op voor geallieerde soldaten, maar ze wil meer doen. Via een gezamenlijke kennis ontmoet ze het hoofd van de contraspionage, Jacques Abtey. Hij heeft eerst weinig vertrouwen in Josephine, maar ze overtuigt hem. Ze gaat aan de slag als spion.

Haar sterrenstatus blijkt een ideale dekmantel. Ze verzamelt informatie door bijvoorbeeld politici af te luisteren tijdens feestjes op ambassades en sluist informatie door.

In juni 1940 bezet nazi-Duitsland een groot deel van Frankrijk. Haar woonplaats Le Vésinet, een stadje ten westen van Parijs, wordt ook ingenomen.

Josephine wijkt uit naar de Dordogne, daar huurt ze een kasteel, Château des Milandes. Hier ziet ze haar toekomst voor zich. Josephine gaat door met haar spionagewerk.

Ook laat ze in Château des Milandes gezochte verzetsmensen en Joden onderduiken en verbergt ze er wapens en zendapparatuur.

Ze reist naar Noord-Afrika om op te treden voor geallieerde soldaten. Eind 1944 trekt ze met de bevrijders door Europa om te zingen voor de militairen.

Spionage

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werkt Josephine als spion voor het Franse verzet. “Het is zo praktisch om Josephine Baker te zijn”, zegt ze er later over. “Zodra ik in een stad aankom, word ik overal uitgenodigd... Ik ga volledig ontspannen op reis en hoewel de grenspolitie wel om papieren vraagt, zijn die alleen voor handtekeningen.” Ze smokkelt militaire inlichtingen naar de Vrije Fransen, de verzetsbeweging geleid door Charles de Gaulle vanuit Londen, en later onder meer vanuit Casablanca in Marokko. Met onzichtbare inkt schrijft ze geheime informatie in haar bladmuziek en ze smokkelt microfilms in haar ondergoed. Josephine reist vaak samen met spion Jacques Abtey, die zich voordoet als haar manager.

In de zomer van 1941 wordt Josephine in Casablanca ernstig ziek. Meer dan een jaar ligt ze in het ziekenhuis, waar haar baarmoeder wordt verwijderd. Vanuit het ziekenhuisbed zet ze het verzetswerk voort. Ze nodigt diplomaten en officieren uit ‘voor de gezelligheid’ om informatie over het Duitse leger door te geven aan het Franse verzet.

Vitrine

Microfilm met geheime informatie

Tour voor geallieerde militairen

In het voorjaar van 1943 treedt Josephine – nog verzwakt na haar lange ziekbed – op voor Amerikaanse militairen in Casablanca. Er zijn zwarte en witte militairen bij. Ze zegt: *“We moeten laten zien dat zwarten en witten gelijk worden behandeld in het Amerikaanse leger, want wat heeft het anders voor zin om oorlog te voeren tegen Hitler?”* Ze toert

langs de troepen in Noord-Afrika, waarmee ze geld ophaalt voor het Franse verzet.

In mei 1944 wordt Josephine onderluitenant bij de luchtmacht – ze kon al vliegtuigen besturen. Vanaf dat moment treedt ze vaak op in uniform. Na de geallieerde invasie in Normandië gaat Josephine optreden in de Europese bevrijde gebieden, samen met bandleider en dirigent Jo Bouillon. Hij zal haar vierde echtgenoot worden.

vitrine

Visumaanvraag Josephine Baker voor tour door Egypte, 1943.

Bladmuziek *O!.. Mon Tommy* uit 1940, over Britse militairen.

Na de oorlog wordt Josephine geëerd voor haar verzetswerk. Ze krijgt maar liefst vijf onderscheidingen, waaronder *Ordre national de la Légion d'honneur*; de hoogste Franse nationale onderscheiding en de *Croix de Guerre*, zoals hier te zien is.

Regenbooggezin

citaat

“Deze kinderen zullen als broers zijn, en samenleven als symbool van democratie.”

Filmtekst

In 1947 trouwt Josephine met dirigent Jo Bouillon. Ze willen graag een gezin, maar Josephine kan geen kinderen krijgen. Daar legt ze zich niet bij neer. Wat als zij kan bewijzen dat kinderen van verschillende rassen en religies vreedzaam en liefdevol samen kunnen leven?

In 1954 adopteert ze twee zoons uit een weeshuis in Japan. Het is het begin van wat ze haar 'regenbooggezin' gaat noemen.

Ze wonen in Château des Milandes, dat ze *village du monde* ('werelddorp') noemt. Josephine en Jo restaureren het kasteel voor miljoenen Franse franken, en maken er een toeristische trekpleister van. Duizenden fans reizen ervoor naar de Dordogne. Op het terrein zijn hotelkamers, theaters, een restaurant, een speeltuin, een zwembad en dieren. En met een beetje geluk kun je ook de Regenboogkinderen bewonderen.

De kinderen moeten van Josephine hun religie en cultuur van afkomst behouden. *"We moesten een rol spelen"*, vertelt één van hen.

Tussen 1954 en 1959 bezoeken elke zomer meer dan 500.000 toeristen het kasteel.

In 1956 geeft Josephine een afscheidstournee, omdat ze zich op haar gezin wil richten. Maar de kosten van het kasteel en haar gezin zijn te hoog. Ze moet blijven optreden om rond te komen, waardoor ze soms maanden van huis is.

Josephine leert haar kinderen niet alleen dat iedereen gelijk is, maar ook dat ze genereus en solidair moeten zijn. De kinderen krijgen een bijzondere band met elkaar.

Vitrine

In 1957 schrijft Josephine het kinderboek *De Regenboogkinderen*, samen met de Nederlandse illustrator Piet Worm. Het verschijnt in meerdere talen en gaat over een zwart kipje met één oog dat nergens bij hoort. Het kipje zoekt naar een thuis en komt bij een kasteel waar de regenboogkinderen wonen.

Zweedse versie van *De Regenboogkinderen* met handtekening van Josephine Baker.

Foto's

In 1964 gaan de kinderen mee op tournee naar Nederland. Overdag maken ze een rondvaart door Amsterdam. 's Avonds treedt Josephine op in het Concertgebouw en neemt ze de kinderen mee. De kleintjes vallen in slaap.

Failliet

Er zijn spanningen met echtgenoot Jo Bouillon, die minder kinderen had willen adopteren en veel van de zorg op zich moet nemen, omdat Josephine vaak optreedt. In 1961 gaan ze uit elkaar.

Josephine geeft meer geld uit dan er binnenkomt, luistert niet naar adviezen en vertrouwt soms de verkeerde mensen. De schulden stapelen zich op en Josephine dreigt uit het kasteel te worden gezet. Actrice en zangeres Brigitte Bardot, die Josephine niet persoonlijk kent, doet in 1964 een televisieoproep om geld op te halen. Ook anderen schieten te hulp, waardoor Josephine voorlopig in Milandes kan blijven. Maar het blijkt niet genoeg. In 1969 moet ze het kasteel verlaten. Op de foto rechts zit ze op een trapje, nadat ze uit het kasteel is uitgezet. Het gezin kan voorlopig bij actrice en prinses Grace Kelly in Monaco wonen, met wie Josephine al jaren bevriend is. Naar Milandes kan ze nooit meer terug.

Activist

citaat

“Ik kon in Amerika niet een hotel binnenlopen voor een kop koffie, en dat maakte me kwaad. En je weet, als ik kwaad word, dan open ik mijn grote mond.”

Filmtekst

Begin jaren 1950 wordt Josephine, na een succesvolle tournee in Zuid-Amerika, uitgenodigd om in Amerika op te treden. Ze heeft één voorwaarde: ook zwart publiek moet worden toegelaten. Dat is ongekend voor Amerika, waar

zwart en wit op veel plekken nog steeds gescheiden moeten leven.

Tijdens de tournee door de Verenigde Staten krijgt Josephine staande ovaties, maar ze krijgt ook te maken met racisme. Ze wordt niet bediend in cafés en restaurants of geweigerd bij hotels. Maar ze laat het er niet bij zitten! Josephine gebruikt haar roem om aandacht te vragen voor het diepgewortelde racisme in Amerika.

Josephine raakt betrokken bij de burgerrechtenbeweging. The National Association for the Advancement of Colored People (de NAACP) roept 20 mei 1951 uit tot Josephine Baker Day, ter ere van haar verzet tegen racisme. Die dag wordt ze in Harlem ontvangen door een enorme mensenmassa

In 1963 spreekt Josephine bij de *March on Washington* voor de rechten van Afro-Amerikanen, waar Martin Luther King zijn beroemde toespraak houdt.

Ook Josephine mag er spreken.

Haar activisme heeft consequenties. Josephine wordt door de Amerikaanse geheime dienst gevolgd en ze mag het land niet meer in.

Vraag: Wat vind jij?

Josephine had vele gezichten. Maar ze wordt vooral herinnerd vanwege het bananenrokje. Waarom niet voor haar verzet en activisme, denk je?

Geweigerd bij Stork Club, New York

Op 16 oktober 1951 gaat Josephine eten in de chique Stork Club in New York. Ze mag plaatsnemen, maar wordt

vervolgens niet bediend: *“Ze kwamen steeds zeggen dat er geen krab was, geen vlees... De bediening bleef uit onze buurt.”* De tafels om haar heen krijgen hun eten wel.

Josephine loopt demonstratief het restaurant uit. Ze neemt direct contact op met de NAACP (National Association for the Advancement of Colored People) en dient een klacht in. Er volgt een demonstratie van de NAACP bij Stork. Kranten schrijven erover.

Dan beschuldigt een Amerikaanse columnist Josephine ervan dat ze communist is. Het zijn de hoogtijdagen van de Koude Oorlog. De Amerikaanse veiligheidsdienst, de FBI, gaat Josephine in de gaten houden. Haar Amerikaanse tournee wordt grotendeels afgelast. Wanneer ze in 1952 optreedt in Buenos Aires, Argentinië, zegt ze: *“Amerika is een barbaars land, waar men een valse, nazi-achtige democratie belijdt. God zij geprezen, dat er mannen als Perón bestaan.”* Péron is de anti-Amerikaanse president van Argentinië. De jaren daarna mag Josephine Amerika nog nauwelijks in.

Vitrine

Josephine Baker is lid van de National Association for the Advancement of Colored People (NAACP), die sinds 1909 strijdt voor gelijke rechten voor zwarte Amerikanen.

Foto

In New York is er in de jaren 1950 formeel geen rassenscheiding. Maar in de praktijk worden zwarte mensen gediscrimineerd en geweigerd, vooral in chique restaurants en clubs. Een Afro-Amerikaanse New Yorker vertelt in de jaren 1950: *“Overal in de stad zie ik onzichtbare borden op restaurants: zwarten niet welkom!”*

March on Washington

In 1963 lopen zwarte en witte Amerikanen de *March on Washington* voor de rechten van Afro-Amerikanen. Het is op 28 augustus, de datum waarop de 14-jarige zwarte jongen Emmett Till in 1955 wreed werd vermoord. De daders werden vrijgesproken.

De opkomst is gigantisch: 200.000 tot 300.000 mensen lopen mee. Martin Luther King houdt er zijn “I have a dream”-toespraak. Maar ook Josephine krijgt het woord. Nadat ze jarenlang niet kon optreden in Amerika, spreekt ze – gekleed in haar Franse militaire uniform met medailles – het publiek toe:

“Om jullie allemaal samen te zien vandaag is een lust voor het oog. Jullie zijn samen als peper en zout, precies zoals het

hoort. Precies zoals ik altijd heb gewild en zoals wereldbevolking altijd heeft gewild. Jullie zijn eindelijk een verenigd volk, want zonder eenheid kan er geen overwinning zijn.”

Brief

Voor de *March on Washington* stuurt Josephine een brief naar president Kennedy, waarschijnlijk om te voorkomen dat ze geweigerd of opgepakt wordt. Die angst is niet onterecht; de FBI houdt haar in de gaten.

Ze schrijft Kennedy dat ze aan de March meedoet: “...niet als oproerkraai, maar als iemand die diep gelooft in de rechten en waardigheid van de mens en de dringende noodzaak van eenheid tussen alle volkeren.”

Inspiratie

citaat

“Ik wilde meer zijn zoals Josephine Baker, omdat het leek alsof ze gewoonweg bezeten was en het leek alsof ze enkel danste vanuit haar hart.” Beyoncé, 2006

Filmtekst

In 1975, vlak na de succesvolle première van een nieuwe show, overlijdt Josephine Baker aan een hersenbloeding. Ze is 68 jaar oud. Na haar dood inspireert ze talloze artiesten. Zoals Diana Ross. De Duitse band Boney M. Zangeres Beyoncé. Madonna en Rihanna. In de modewereld is haar invloed misschien nog groter. Jean Paul Gaultier, Prada Dior en vele anderen maken door haar geïnspireerde ontwerpen.

Ze staat symbool voor ultieme vrouwelijkheid, rauwe dans en de roaring twenties.

Ook voor activisten blijft ze een voorbeeld van verzet.

In 2021 wordt Joséphine Baker, onder veel belangstelling, als eerste zwarte vrouw bijgezet in het Franse Panthéon in Parijs, waar beroemde Fransen zijn begraven. De Franse president Macron zegt daarbij: “Joséphine Baker verdedigde geen huidskleur, maar de vrijheid van eenieder.”

Diezelfde dag zegt de zwarte burgemeester in Josephines geboorteplaats Saint Louis dat Josephine een belangrijke inspiratie is voor de Black Lives Matter-beweging.

Als kind werd Josephine in Saint Louis onderdrukt en gediscrimineerd; nu hangen haar portret en naam overal in de stad.

Sedrig Verwoert, *Strange Fruit 2.0*

Danser en choreograaf Sedrig Verwoert maakt in 2024 de voorstelling *Strange Fruit 2.0* waarin hij de geschiedenis, strijd en veerkracht van de zwarte gemeenschap onderzoekt. Voor het fragment dat hier te zien is, liet hij zich inspireren door Josephine Baker en haar beroemde bananenrok. *“Ik zie haar bananenrok als een krachtig symbool van zowel exotisme als zelfbevrijding. De rok werd oorspronkelijk ingezet om koloniale fantasieën te voeden, maar Josephine Baker slaagde erin om het om te buigen tot een statement van zelfexpressie en verzet.”* De originele rok uit de voorstelling is te zien in de vitrine.

Strange Fruit 2.0 Concept & Choreography | Sedrig Verwoert

Performance Alanna Archibald

Film Wouter Verberkt

Music Composer Phantom Wizard

Lissa Brandon, Call Me Josephine

Verzetsmuseum Amsterdam en OSCAM (Open Space Contemporary Art Museum) riepen hedendaagse ontwerpers op om zich te laten inspireren door Josephine Baker. Lissa Brandon won deze open call met haar moodboards. Voor de uiteindelijke outfit Call Me Josephine stelde Lissa zichzelf de vraag: Wat zou Josephine Baker dragen als ze vandaag de dag zou leven? Ze koos voor een combinatie van elegantie, expressiviteit en innovatie en voegt daar een boodschap aan toe: The revolution is near, move from love not fear.

Lissa: “Met deze tekst wil ik oproepen tot actie, het is een uitnodiging om niet weg te kijken, maar samen op te staan tegen onrecht, net als Josephine deed. In een tijd dat democratie onder druk staat en racisme en onderdrukking aan de orde van de dag zijn, herinnert de boodschap ons eraan dat verandering begint bij activisme.”

Gemaakt in samenwerking met Alliance Mode, Slightly Different Patterns, Yizon Studio en Moosje Jaël Hekstra